

CAIETE DE ARTA POPULARA

PORTUL POPULAR DIN MOLDOVA DE NORD

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

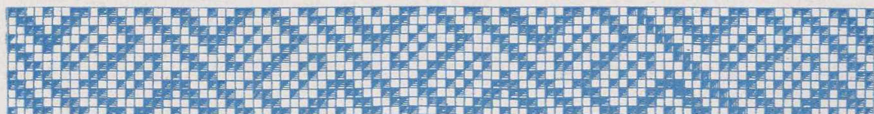
Coperta de *Sergiu Sandulovici*

CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ

FLOREA BOBU FLORESCU

PORTUL POPULAR DIN MOLDOVA DE NORD

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Portul popular din Moldova de Nord, regiunea cea mai nordică a țării, este folosit și astăzi de femei și bărbați, în zilele de muncă – oricare ar fi natura ocupațiilor lor — ca și în zile de sărbătoare.

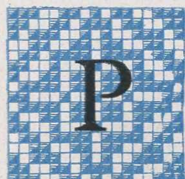
În zona de șes, dar mai ales de munte, ochiul călătorului străin de regiune rămîne impresionat de un costum țărănesc, care prezintă nu numai o linie specifică în croiul său, dar și un joc particular de contraste cromatice. Cîmpul alb al cămășii bărbătești este împodobit cu broderii discrete, iar uneori aproape aceleași flori sînt presărate și pe bondiță; ornamentația policromă a cămășilor femeiești, care se îmbină armonios cu cea a bondiței, contrastează cu fondul închis al catrinței, brăzdat doar de «vrîstuțe» sau «gene» (vărgulițe) colorate, totul formînd însă un ansamblu închegat, de o rară frumusețe.

Portul popular din Moldova de Nord reprezintă, în mare, o continuare a celui moldovenesc. Totuși, el are un specific propriu. Elementele sale componente s-au dezvoltat uneori în așa măsură încît și-au dobîndit o particularitate structurală. Morfologia portului popular huțul contemporan este aceeași ca a celui romînesc; aceasta ridică importante probleme de influențe etnografice reciproce la contactul dintre romîni și ucraineni, grupul huțul.

Pentru a înțelege mai bine unele aspecte de morfologie și evoluție a costumului din Moldova de Nord, nu vom pierde din vedere raporturile etnografice care au existat de-a lungul vremii între această regiune și zonele limitrofe. Masivele muntoase din jur, ca acela al Rodnei și munții Maramureșului, au constituit, împreună cu masivul munților Călimani, puncte de aglomerare sezonieră pentru păstori, care adesea treceau cu turmele dintr-o parte într-alta. Aceasta explică poate terminologia păstorească destul de unitară din aceste regiuni. Migrațiunile păstorești au determinat, alături de contactul direct al populațiilor de la liniile de graniță, unele influențe reciproce în portul popular. Asemenea influențe sînt mai puțin însemnate la zona de contact dintre Maramureș și Moldova de Nord. Ele apar însă mult mai accentuate

la limita dintre Moldova de Nord și Transilvania. Pătrunderea unui element de port femeiesc caracteristic costumului din Moldova de Nord și anume catrința, nu numai în satele din Țara Dornelor, care aparținuseră de ținutul Rodnei, dar și în unele sate de pe Valea superioară a Mureșului, constitue o mărturie puternică în această privință. Se pare că în satele de pe Valea Mureșului a pătruns populație atît din Moldova de Nord cît și din Valea Bistriței. Influențele ardelenești în costumul din Moldova de Nord se resimt și ele, dinspre Rodna ca și dinspre zona Mureșului superior. Existența sumanului în Moldova de Nord, Moldova și părțile Rodnei, este o mărturie despre legăturile strînse care au existat între populația acestor regiuni, de-a lungul vremii. Întregul teritoriu din nordul țării, care cuprinde ținuturile muntoase amintite, cu depresiunile învecinate, apare ca o zonă cu mișcări de populație în sensuri diferite. Schimbările de graniță, care au avut loc în trecutul istoric între Transilvania și Moldova, trebuiesc puse pe încercarea de a se stabili o linie între teritoriile cu pășune moldovenești și ardelenești. Posesiunile de teritorii în Ardeal ale unor domnitori romîni au favorizat și ele mișcările de populație între Moldovași Transilvania și au ușurat astfel circulația unor elemente de port dintr-o parte într-alta.

PORTUL FEMEIESC LA ROMÎNI

Portul femeiesc la romînii din Moldova de Nord prezintă însușiri artistice remarcabile. Nu numai linia sa sobră, ci însuși elementul decorativ al fiecărui articol care-l compune trezește atenția și interesul iubitorului de artă.

Pentru cunoașterea acestui port vom încerca să urmărim elementele sale constitutive în evoluția lor, dar numai în măsura în care cunoștințele actuale permit acest lucru.

Documentele grafice care ne stau la îndemînă, datînd din a doua jumătate a secolului trecut, și mai ales piesele de costum înseși, păstrate în muzee și la particulari, ilustrează convingător unele etape din evoluția costumului din această regiune. Dar modificările care au avut loc în structura costumului cam de pe la începutul secolului al XIX-lea și pînă astăzi sînt aproape neînsemnate.

O piesă de port, care a avut un rol decorativ deosebit în ansamblul costumului femeiesc înainte, ca și în tot cursul secolului al XIX-lea, a fost ștergarul de cap, cunoscut și sub numele de zăbrenic sau zăbrelnic. El a început să fie părăsit spre sfîrșitul primului război mondial, pentru ca astăzi să fie purtat extrem de rar și numai de bătrîne.

Ștergarul sau zăbrenicul era făcut din pînză fină de bumbac, țesută în 5,7 ițe. Ornamentația consta exclusiv din motive geometrice dispuse în fîșii. Uneori zăbrenicul era decorat și cu ajutorul mărgelușelor. Deși corespunzător maramei, el nu se aplica pe cap ca aceasta. Femeile aveau obiceiul să-și lege părul în dreptul urechilor, sub forma unor noduri numite « coarne » peste care, aplicîndu-se zăbrenicul, se realizau două gurguie, care dădeau o înfățișare curioasă, dar plăcută, acestei îmbrobodiri. Mai tîrziu, locul coarnelor l-a luat un schelet de sîrmă arcuit, înfășurat cu pînză, numit « cosiță » care spre capete prezenta umflături, numite tot « coarne ». Prin a doua jumătate a secolului al XIX-lea, alături de zăbrenic, s-a purtat așa-zisa

« îmbroboadă ». Aceasta era făcută din catifea neagră cu « cipcă » (danteluță) pe margine și se punea de asemenea peste cosiță.

Zăbrenicul și îmbroboada au fost înlocuite aproape definitiv, puțin după primul război mondial, de către tulpanul negru procurat din comerț.

Ștergarul sau zăbrenicul ridică o problemă importantă în legătură cu evoluția broboadelor albe de cap. Desigur, inițial broboadele se confundau cu ștergarele obișnuite, fiind făcute din același material. Dar în mod treptat, în unele zone din țară, țesătura de voal a început să le ia locul. Astfel, în ținutul Pădurenilor, ca și în Moldova de Nord, nici nu s-a ajuns la faza folosirii concomitente a ștergarului cu a voalului, denumit în general maramă. Și lucrul acesta este explicabil. Nici în Hunedoara și nici în Moldova de Nord borangicul nu se producea, iar comercializarea lui a fost totdeauna destul de limitată în cuprinsul țării.

Ceea ce contribuie în mod esențial la determinarea caracterului specific al portului popular din Moldova de Nord este însă cămașa femeiască. Ea a avut și o evoluție destul de interesantă. Cum se prezintă acest element de port? Ca să dăm răspuns acestei întrebări, trebuie să facem o mică incursiune în istorie. Contactul sîngeros între poporul dac și cel roman a fost consemnat în numeroase izvoare scrise. Despre felul cum arătau oamenii și costumul lor, două monumente — columna lui Traian și monumentul de la Adamclisi — ne adaugă unele amănunte. Descifrarea acestora este menită să aducă o lumină din cele mai interesante cu privire la originea cămășii femeiești, nu numai din Moldova de Nord, ci și din restul țării noastre. Într-adevăr, dacă examinăm unele reliefuri de pe monumentul de la Adamclisi, constatăm că pe ele sînt reprezentate cîteva femei dace, toate purtînd un același fel de cămașă, caracterizat printr-o mulțime de crețuri la gît. Cămăși similare poartă și cîteva femei înfățișate pe columna lui Traian de la Roma.

O examinare atentă a cămășii femeiești de pe monumentul de la Adamclisi din Dobrogea, astăzi refăcut la București, ne duce la constatarea că la gît ea era formată prin simpla încrețire a laților din care sînt făcuți piepții, spatele și mînecile. Croiul cămășii era deci simplu, de o factură primitivă.

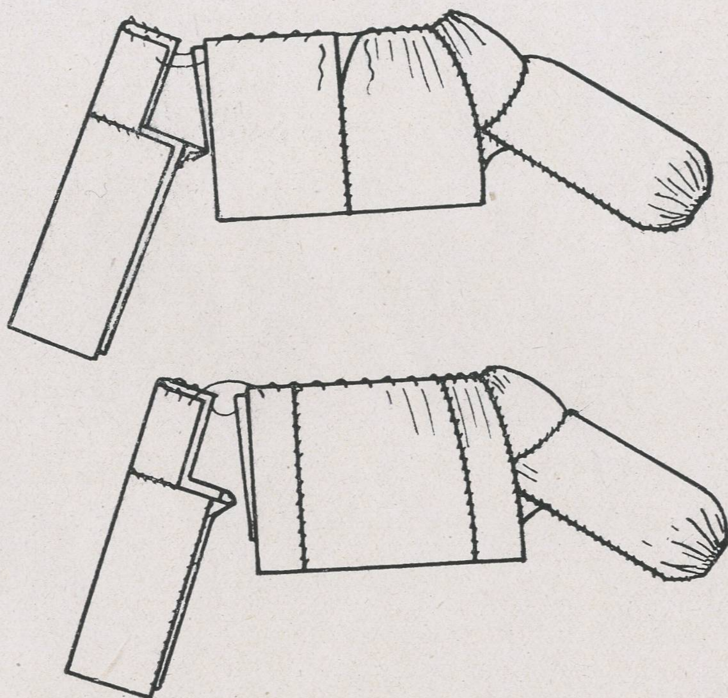
Dar cum arată cămașa femeiască din Moldova de Nord? În această regiune se cunosc două feluri de cămăși: unele cu încrețitură, avînd mîneca prinsă la gît, și altele fără încrețitură, cu mîneca prinsă de la umăr.

Cele mai răspîndite și totodată cele mai bogat ornamentate sînt cămășile încrețite la gît, care se prezintă sub forma mai multor tipuri: cămașă cu încrețitură, cămașă cu ciupag și cămașă cu lăcez.

1. Femei dace de pe metopa 49-a a monumentului de la Adamclisi (Tropaeum Traiani). Cămaşa e încreţită la gît, iar gura gîtului este realizată din foile trupului cămăşii şi ale mînecilor, întocmai ca la cămaşa moldovenească.

Cămașa cu încrețitură, cunoscută și sub denumirile de: « cămașă cu altiță », « cămașă cu brezărău » și mai rar « cămașă cu țîtură », se obține din patru lați de pînză: doi pentru stanii cămășii — piepți și spate — și doi pentru mîneci. Gura de la gît a cămășii se formează de fapt prin simpla încrețire a acestor patru lați, cu ajutorul unei ațe de in sau cînepă, numită « spăcmă » (Marginea-Rădăuți) sau « brezărău » (pronunțat în unele zone și « brizărău »).

2. Croiul cămășii femeiești dace. (Reconstituire.) Croiul cămășii femeiești cu brezărău sau țîtură.

Această cămașă are o structură identică cu cea purtată de femeile dace de pe monumentul de la Adamclisi. Tipul de cămașă dacică reprezintă astfel însuși tipul actual de cămașă cu brezărău sau țîtură din Moldova de Nord. Acest tip de cămașă se poate obține nu numai din doi lați pentru trup, ci și din trei, dintre care unul vine în față, altul în spate și cîte o jumătate în părți. Aceste adăugiri în părți poartă numele obișnuit de clini.

Mîneca cămășii se realizează de obicei dintr-o singură foaie. Ea poate fi nerăscroită. În acest caz, ea participă cu o porțiune mare la formarea încrețiturilor de la gît. Deseori însă este « săbiată » la altiță și, în acest caz, lărgimea cămășii la gît se micșorează. Ca o particularitate de croi, trebuie menționat că mai ales pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea partea mînecii pe care se cosea altița se croia separat. Aceasta se datora faptului că lucrul la altiță dura mult și pentru cusătura aceasta femeile evitau să poarte cu ele întreaga mînecă. Unele cămăși aveau croită separat și partea de la altiță în sus, fapt care a atras probabil și denumirea de « bucată spartă ».

La subsuoară cămășile au deseori un mic clin, numit « pavă ». Mîneca se termină de obicei prin încrețitură, similară cu cea de la gura gîtului. Se pare însă că, de la o dată destul de veche, exista și mîneca terminată cu brățare, iar mai de curînd, în zonele vestice, și cea cu volănaș mic, denumit « fodor ».

Încrețirea la gît a acestui tip de cămașă se obține cu ajutorul unei ațe. Înainte de încrețire, marginile sînt « căpăstrate » ca să nu se destrame. Încrețirea propriu-zisă se obține mai ales călcînd muchia cu ajutorul ației (brezărău, spăcmă), în felul acesta realizîndu-se și o șerpuire a muchiei, de un plăcut aspect decorativ. Încrețiturile de la gît poartă denumiri variate: încrețitură, țîtură, brezărău, încrețitură bătucită etc.

Cămașa cu încrețitură interesează nu numai prin structura sa specifică, ci și prin elementele decorative de o mare calitate artistică. Muzeele și colecțiile de artă populară particulare dețin un mare număr de așa-zise « ii de Bucovina », care de fapt sînt mai ales cămăși cu țîtură sau brezărău. Cămășile încrețite la gît au avut o mare înflorire în secolul al XIX-lea. Ele se obțin din pînză de cînepă și mai ales de in, care în zonele muntoase se topea « la rouă ». Materialele din care se executau ornamentele constau din lînă, fir, iar de prin a doua jumătate a secolului trecut și din strămătură (lînică).

Pe la începutul secolului al XIX-lea, în întreaga zonă, între culorile preferate la broderia cămășilor, își făcea adesea loc cea portocalie. Cu timpul ea a fost căutată mai ales de huțuli, care de asemenea încep s-o părăsească după primul război mondial. Încă pe la anii 1870—1890, gama cromatică la iile romînești era reprezentată prin negru, roșu carmin, portocaliu, galben, albastru, verde. Fondul cromatic era uneori tranșant, de nuanță închisă, alteori nedefinit, întreaga compoziție ornamentală fiind policromă, caracteristică esențială a cămășilor femeiești din Moldova de Nord.

O deosebită atenție merită gama ornamentală, bogată și plină de originalitate. Motivele ornamentale se împart în trei categorii: geometrice,

vegetale și zoomorfe. Aceste categorii de ornamente apar fie izolat, fie asociate în diferite moduri. Încă în anul 1912, Erich Kolbenheyer și-a pus problema originii motivelor ornamentale, în lucrarea *Motive ale industriei casnice de broderie din Bucovina.* Metoda comparativă folosită de acest autor l-a dus la două concluzii importante: partea sudică și vestică a regiunii a fost pînă în secolul al XIX-lea într-un strîns contact cu Moldova și Transilvania. Ornamentica populară din toate aceste regiuni are o unitate proprie socotită de tip romînesc. În schimb, ornamentica huțulă formează un corp comun cu cea ruteană și galițiană și formele ei sînt atribuite ucrainenilor. De fapt, o analiză atentă a detaliilor de croi, ca și a ornamentelor de la cămăși la romînii și huțulii din Moldova de Nord, ne arată o identitate perfectă în ceea ce privește croiul — lucru subliniat de către Erich Kolbenheyer — cît și un fundament comun în ornamentică. Aceasta demonstrează că la o epocă oarecare, și anume înainte de data contactului, începînd din secolul al XVII-lea, dintre romîni și huțuli se produseseră fenomene de influențe între romîni și ucraineni. Contactelor mai vechi cu populația ucraineană se datoresc acele elemente comune de structură în arta populară romînească și ucraineană, care sînt cele mai importante, transmise ulterior și în arta populară huțulă. De fapt, asupra grupului huțul, după așezarea lui în Moldova de Nord, s-au exercitat influențe etnografice concomitente de fond, atît romînești cît și ucrainene.

Motivele ornamentale geometrice mai frecvente se limitează la pătrat, romb, romboid, triunghi, hexagon etc. Datorită unui simț dezvoltat al îmbinării armonice a diferitelor figuri sau a elementelor lor componente, artistul popular realizează o gamă impresionantă de forme ornamentale cu caracter geometric.

Motivele au în compoziția ornamentală roluri diferite, după forma lor: linia dreaptă marchează contururile cîmpurilor ornamentale sau brăzdează orizontal aceste zone ornamentale, devenind astfel « închisori » ale unui fragment din compoziție; punctul sau cercul, în general, sînt elemente centrale ale unui ornament; pătratul și rombul, de cele mai multe ori, constitue baza ornamentală; un rol deosebit îl are și linia spiralată, care brăzdează cîmpurile ornamentale luînd locul liniei drepte, sau fiind ea însăși un element decorativ.

Ornamentul vegetal nu joacă nicăieri un rol atît de important ca la broderiile cămășilor femeiești. Este de subliniat, însă, că ornamentul vegetal nu apare singur, ci în general asociat cu cel geometric. De asemenea, trebuie amintit că ornamentul vegetal, pînă la primul război mondial, nu s-a dezvoltat pe o linie naturalistă. El este în mod constant stilizat. Tulpinile,

ramurile, sepalele sau petalele sînt înfățișate sub formă de încrengături de linii drepte, puncte, cercuri etc. Cercetătorul niciodată nu va putea preciza care element vegetal va fi servit cîndva drept model pentru un ornament. Motivele naturaliste apar astăzi în multe zone cu totul sporadic.

3. *Portul din satul Floreni-Candreni pe la 1880. după o fotografie veche.*

Motivele zoo și avimorfe intervin mai rar în ornamentica cămășilor femeiești. Între cele avimorfe, mai frecvent este cel al găinușei, realizat într-o manieră de stilizare pe care o întîlnim în ornamentica textilă din sudul regiunii Craiova, ucraineană și bulgară. Între ornamentele care reflectă obiecte în legătură cu viața religioasă sînt de amintit crucea și biserica. Biserica apare ca element decorativ la ceramica de Kuty și la ceramica din Valea Izei.

Asocierea și jocurile la care sînt supuse motivele ornamentale și policromia la care se recurge dau compoziției ornamentale de pe cămăși o vioiciune și o desăvîrșire uimitoare.

Tendința de înfrumusețare a gurii de la gît a cămășii a dus la prinderea încrețiturilor într-o dantelă cu iglița, numită « rățică ». Cămașa este purtată mai ales de fetele tinere. Ea apare ca o variantă a tipului întîi.

Al doilea tip de cămașă femeiască cu încrețitură la gît, care are o largă răspîndire, este cămașa cu ciupag. Dacă peste crețurile de la gura gîtului ale cămășii cu țitură sau brezărău se prinde o bentiță-guleraș, avem ceea ce se cheamă « cămașa cu ciupag ». Este vorba de varianta imediat următoare a tipului întîi de cămașă. De fapt, cămașa cu guleraș se observă și pe monumentul de la Adamclisi. Dar cămașă cu guleraș întîlnim în mai toate regiunile țării: Banat, Oltenia, Muntenia, Moldova și Transilvania, în afară de unele zone nord-vestice.

Identificarea tipului de cămașă dacică și determinarea cămășilor corespunzătoare de astăzi ne dau posibilitatea să cunoaștem epoca de geneză istorică a cămășilor încrețite la gît din țara noastră.

Sistemul ornamental la cămașa cu ciupag este identic cu cel al cămășii cu brezărău sau cu țîtură. Aceste două tipuri de cămăși, uniform răspîndite în Moldova de Nord, sînt cele mai vechi din familia cămășilor încrețite la gît.

Cămașa cu ciupag la rîndul său a evoluat, prin adăugarea la guler a unei danteluțe numite « îmbrejă ». Și acest fel de cămașă este purtat mai ales de fete.

În sfîrșit, al treilea tip de cămașă cu încrețitură la gît, puțin răspîndit, este cămașa cu lăcez. Dacă tipurile de cămăși examinate pînă acum au evoluat în cadrul regiunii Moldova de Nord, cămașa cu lăcez reprezintă un tip de împrumut. Locuitorii își dau seama de aceasta și ei spun că acest tip de cămașă se poartă « la Ardeal », unde i se zice — afirmă unii dintre ei — « iie ».

Structura acestei cămăși se caracterizează prin crețuri la gura gîtului cu adăugarea unui element nou, lăcezul. Ce este lăcezul ? În față, imediat sub guler, crețurile sînt strînse și fixate laolaltă, iar pe muchia lor este aplicată o broderie: toate împreună — crețuri și broderie — poartă denumirea de lăcez. Aceeași asociație — crețuri și cusătură — se observă și la brețarea de la fodori, purtînd de asemenea denumirea de lăcez. Ornamentarea cămășii cu lăcez merită o atenție deosebită. Necesitatea de a face pe muchiile crețurilor numai ornamente geometrice reclamate de însăși dispoziția acestor crețuri a dus la executarea de motive în același spirit geometric și pe celelalte cîmpuri ornamentale. Astfel, motivele ornamentale de pe lăcez, reduse numai la romburi, au rămas mereu geometrice.

Cum se explică prezența cămășii cu lăcez în regiunea Dornelor ? O parte din satele de aici au ținut de Moldova și ele au fost în legătură cu satele de pe Valea Bistriței, în care, prin pasul Prisăcani, a pătruns cămașa cunoscută cu numele de « cămașă cu lăcez ». Cămașa cu lăcez din zona Dornelor nu provine din Ardeal numai prin mijlocirea populației moldovenești. Între Transilvania și țara Dornelor a existat și un contact direct. Așa se explică de ce o serie de sate de pe valea superioară a Mureșului, începînd de la Lunca Bradului, cuprind o populație care poartă în mod exclusiv fote, cunoscute sub denumirea bucovineană de « prijitoare ».

Între cămășile femeiești fără încrețitură, merită atenție așa-zisul « cămeșoi ». Această cămașă nu are altiță. Ea se obține dintr-o singură bucată de pînză — întocmai ca și cămașa bărbătească bătrînească — la mijlocul

4. Port femeiesc din Cîmpulung Moldovenesc înainte de primul război mondial după o fotografie veche.

căreia se face o gaură pentru gura gîtului; mînecile se prind direct pe stanii cămășii. Tivitura de la gît are « zimți », iar « piste umăr » prezintă « pui ». I. M. Smeleva, în lucrarea *Tipuri de îmbrăcăminte națională femeiască la populațiile ucrainene din regiunile transcarpatice*, publicată în revista *Etnografia sovietică*, anul III (1948) nr. 2, p. 136-146, consideră drept romînesc acest tip de cămăși: « denumirea ei de voloscă (valahă) vorbește singură despre influența exercitată de populația vecină romînească ».

O piesă valoroasă a costumului popular din Moldova de Nord este priștoarea. Ea nu este un element de port specific pentru această regiune, căci sub numiri diferite, de fotă (Muntenia) sau catrință (Moldova), priștoare (Moldova de Nord), are o mare răspîndire: se întinde din Argeș — zona dintre Olt și Topolog — acoperind toată regiunea nordică din Muntenia, cea mai mare parte din Moldova și toată Moldova de Nord, fiind cunoscută și de huțuli, sub termenul de « openca ».

Priștoarea în sine rămîne o piesă de port valoroasă, care contribuie la definirea specificului costumului femeiesc prin amănuntele de compoziție: ornarea ei se face cu ajutorul unor simple vărgulițe numite « vrîstuțe » sau « gene », grupate mai multe la un loc în « vrîste » sau « vîrste »; spațiul neornamentat dintre vrîste se numește « scaun »; porțiunea fără vîrste de la spate, lată cam de o palmă, se cheamă mai des, « dos » sau « curari »; la poale și foarte adeseori și la brîu există cîte-o bantă lată, colorată mai ales în roșu, numită « bată », încadrată totdeauna între niște dungulițe colorate, numite « curcubee ».

În cadrul regiunii, terminologia referitoare la catrință și diferitele ei elemente este destul de variată. Remarcăm, de pildă, că la Neagra Șarului pentru dungulițele care formează vîrstele se folosește expresia « genat » sau « vrîstat ». Priștoarea însăși poartă denumirea de catrință sau priștoare vrîstată sau genată. În comunele Pojorîta și Fundul Moldovei, dungulița de la bată se cheamă « toiag »; dacă dungulițele de la bată sînt mai multe și de culori diferite, poartă denumirea de « curpăn în izvoade ». În comuna Mănăstirea Sucevei, priștoarea se cheamă exclusiv catrință, iar dungulițele de la bată se numesc « vîrste de la bată ». În comuna Putna, aceleași dungulițe se numesc « șirături ».

De obicei priștoarele au fond negru sau albastru-închis și sînt țesute în patru ițe.

După primul război mondial, au apărut însă și priștoare zise « catrințe » în două ițe, la care nu se mai observă bata, ci doar niște dungulițe la poale așezate pe « dosul » acestei piese de port. În ultimul timp catrința în două ițe și aleasă bogat în război a înlocuit aproape definitiv priștoarea din patru

ițe și ornată prin vărgulițe care-i dădeau o notă de sobrietate în zona Dornelor. Priștoarea în patru ițe continuă să aibă însă în Moldova de Nord cea mai largă răspîndire, fiind un element de port rezistent și totodată de o textură deosebit de plăcută, datorită firului de păr folosit, tors cu o dexteritate desăvîrșită, ca să nu mai vorbim de impresia pe care o dau vîrstele sau genele care brăzdează în fîșii viu colorate cîmpul negru al priștoarei.

În ultimii treizeci de ani, în zona Dornelor a apărut și « fota », adică o priștoare bogat lucrată în fir. Ea reprezintă o influență musceleană, sub acțiunea unei învățătoare din Cîndreni, care nu înțelesese nimic din frumusețea și originalitatea priștoarelor locale, de o valoare artistică de neegalat.

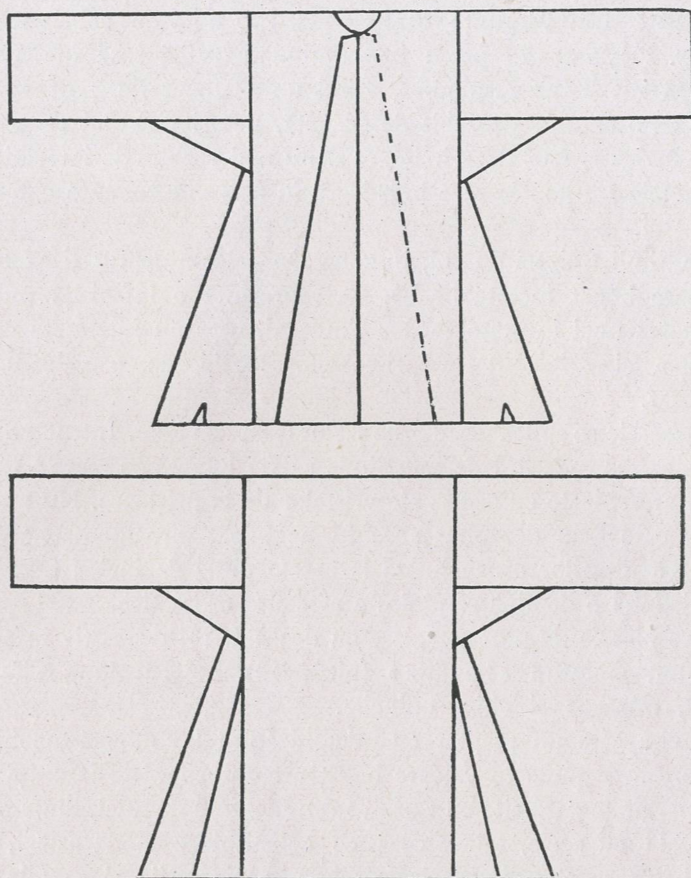
Priștoarele se aplică peste brîie și sînt legate cu bete. Întrucît o parte din brîu este expus vederii, brîele au ajuns să fie lucrate cu mare artă, culorile lor fiind armonizate cu acelea ale vrîstelor de la priștoare. Nu mai vorbim de bete, care s-au dezvoltat spre forme bogat ornamentate. Varietatea nesfîrșită a tipurilor ornamentale la aceste piese de încins trădează mult simț artistic și o deplină stăpînire a efectelor cromatice.

Între piesele de port femeiesc cu deosebit rol decorativ în ansamblul costumului, amintim « bondița » (pieptarul), cojocul lung fără mîneci, sumanul, mîntaua și chiar opincile.

Bondița este un pieptar cu deschizătură la mîneci neobișnuit de largă, spre a se pune în valoare bogăția cusăturilor de la altița cămășii. Ea are marginile garnisite cu « prim » din pielicele de miel, dintr-o împletitură lucrată cu acele, sau — ceea ce constituie o modă astăzi, deși s-a folosit și în trecut — din blană de dihor. « Dinainții » și spatele bondiței sînt aproape în întregime cusuți cu lînă, strămătură sau mătase.

Cojocul lung fără mîneci, astăzi purtat destul de rar, în jurul Rădăuțiului, reprezenta, pînă în preajma războiului mondial, una dintre cele mai arătoase piese ale costumului. Bogat și cu gust ornamentat, în motive ornamentale geometrice asociate cu cele florale în culori diferite, el dădea o minunată notă de întregire costumului femeiesc cu fotă.

Sumanul, la rîndul său, cu un croi, care-i asigură o structură tipică, este și el printre piesele valoroase de port. El se împodobește cu ajutorul « saradului », adică un fel de găitan de casă lucrat din cinci fire de păr de oaie. În general motivele ornamentale la suman capătă forme după poziția pe care o au. Pe marginea clinilor din față, numiți « străji », se fac un fel de linii șerpuite cu două arcuri mici și unul mare, numite « țacuri »; linia de încheiere a străjilor de stan este acoperită de « cheutoarele » simple; pe cîmpul

5. Croiul sumanului.

străjilor se fac « floricele », iar în jurul buzunarelor « găurele ». Gulerul de asemenea este împodobit cu sarad.

Mîntaua, purtată mai ales în jurul Rădăuțiului, este un fel de suman cu glugă. Decorarea ei se face cu sarad și postav colorat. Înainte vreme, adeseori mîntaiele se făceau din postav alb. Ele erau răspîndite și pe valea Moldovei.

Locul cizmelor galbene și roșii din trecut l-au luat bocancii, cizmele negre, pantofii. În zilele de lucru și chiar la sărbători, cel mai mult se poartă opincile.

Podoabele folosite de fete și femei pînă la războiul mondial constau din ghiordane lucrate din mărgele. În vecinătatea Ardealului s-au folosit și salbele de monede de argint, care fuseseră în circulație prin secolul al XVIII-lea. Ca un obiect de podoabă trebuiesc considerate și năframele brodate.

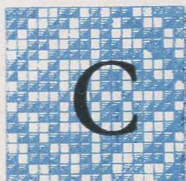
Podoabele din mărgele nu se cunosc în Moldova. În schimb, ele sînt frecvente și astăzi în Maramureș, într-o parte din zona Năsăudului și Rusia subcarpatică; ele trebuiesc privite ca o influență din zonele nord-vestice limitrofe cu Moldova de Nord.

Traistele purtate de obicei în mînă, în cele mai diverse ocazii, ornamentate prin simple vărgi sau alesături, completează oarecum costumul femeiesc original și frumos.

6. Fragment din monumentul de la Adamclisi (Tropaeum Traiani) reprezentînd un dac legat de un arbore. Poartă, pe lîngă un suman strîmt şi fără guler, iţari încreţiţi ca o armonică, aşa cum se mai întîlnesc şi astăzi prin Moldova şi Moldova de Nord.

PORTUL BĂRBĂTESC LA ROMÎNI

Costumul bărbătesc al romînilor din Moldova de Nord este și el simplu. Piesele principale ale acestui costum sînt: cușma sau pălăria, cămașa, bondița (pieptarul), cioarecii, ițarii și opincile. Dintre hainele care îmbracă tot trupul, amintim sumanul și mîntaua.

Cușma, totdeauna înaltă, este purtată cam în toate anotimpurile. Înainte de primul război mondial, și mai rar după aceea, se purta o pălărie zisă « rumînească », caracterizată prin borurile sale întoarse brusc, formînd un fel de sul sau colac în jurul calotei. Acest tip de pălărie, în secolul trecut, a fost cunoscut și în alte părți: sudul Poloniei și Rusia subcarpatică, unde era purtată de populațiile cunoscute sub numele de gorali și huțuli.

În ceea ce privește cămașa bărbătească, deosebim tipul de cămașă bătrînească, al cărei trup este format dintr-o singură bucată de pînză, adeseori brodată pe la guler, piepți și mîneci; acest tip se întîlnește de fapt în toate regiunile țării. Al doilea tip de cămașă este reprezentat de « cămașa cu fustă ». Această cămașă trebuie considerată drept o fustanelă romînească de origine ilirică.

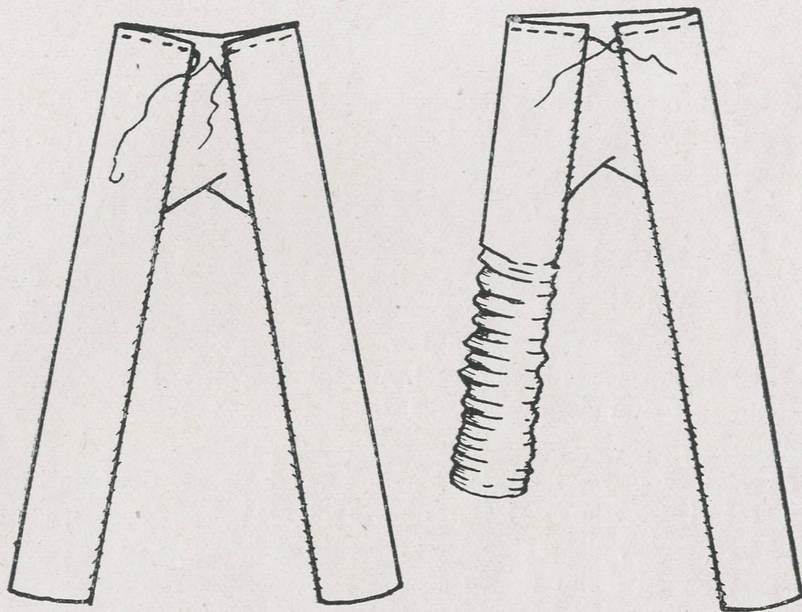
O piesă destul de importantă pentru costumul bărbătesc este și bondița, dar nici prin croi și nici prin sistemul ornamental nu diferă de cea femeiască.

Cioarecii și ițarii au un croi identic, asemănător cu acela al izmenelor de pînză. Ei sînt ca și cei moldovenești. Uneori se observă o răscroire în lungul pînzei sau postavului. La ițari constatăm o lungime între 1,40—1,80 m, care determină încrețirea lor, ca o armonică. Lungimea este dată de înălțimea omului. La Flămînzi-Frumușica (Botoșani) există și așa-zișii ițari de 101, adică cu 101 crețuri, a căror lungime atinge 4 m.

Cum se explică lungimea excesivă a acestor ițari? Crețurile la ițari se datorau necesității unui veșmînt călduros din material subțire, care să

fie totodată comod la mișcări. Ițarii lungi și încrețiți erau preferați de populația păstorească. După cercetările făcute, în trecut ei s-au purtat nu numai în Moldova și Moldova de Nord, ci și în satele vecine din Transilvania, ca și pe valea superioară a Mureșului.

Ițarii lungi și încrețiți, spre deosebire de cum apăreau pînă la începutul secolului nostru, astăzi au devenit mai scurți; crețurile sînt limitate pînă

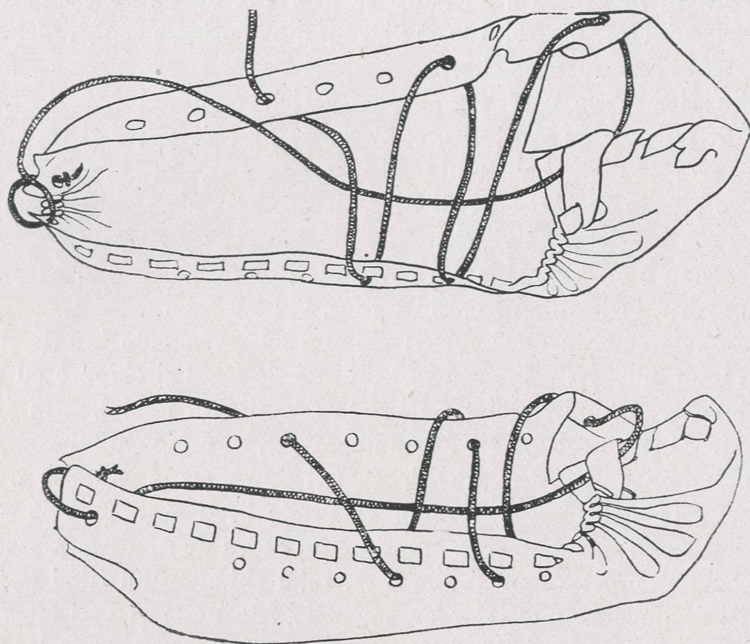
7. Croiul ițarilor.

la înălțimea genunchilor. Dar trebuie menționat ca ceva deosebit de important cultivarea crețurilor ca element decorativ: la Bosanci și alte sate, crețurile sînt apretate!

Care este originea ițarilor lungi și încrețiți ca o armonică? Pentru a înțelege acest lucru, trebuie să ne raportăm din nou la monumentul de la Adamclisi. Într-adevăr, la figurile dace de pe acest monument se disting și ițari lungi cu crețuri transversale, care apar încrețiți ca o armonică. Ițarii lungi și încrețiți din Moldova de Nord sînt de origine dacică și ei s-au păstrat de o populație de munte, care se ocupa cu păstoritul.

Încălțămintea bărbătească, deși constă din elemente pe care le întîlnim și în alte regiuni, prin unele piese este deosebit de interesantă. Dacă într-adevăr bocancii și cizmele nu prezintă nimic deosebit, opincile apar cu totul caracteristice. Ele se poartă deopotrivă de bărbați și femei.

Se cunosc mai multe forme de opinci. În primul rînd trebuiesc amintite cele cunoscute sub numele de « opinci rumînești ». Ele se caracteri-

8. Croiul opincii « rumînești ».

zează prin aceea că în treimea anterioară prezintă îngurzire numai pe latura externă. Opinca, din acest motiv, are o înfățișare asimetrică. Acest tip de opincă, care se mai întîlnește sporadic și în alte regiuni, ca de pildă în comuna Marginea-Banat, are o deosebită însemnătate pentru cunoașterea evoluției tipurilor de opinci din țara noastră, căci el reprezintă faza premergătoare opincii de tip carpatic, care are o structură simetrică.

În Moldova de Nord se poartă și opinci « cordunești », care nu sînt altceva decît opincile de tip carpatic. Este de menționat că prin « cordunași » se înțelegeau « regățenii », și anume moldovenii. Opincile cordunești se

întîlnesc în satele din apropierea fostei granițe cu Moldova. De asemenea sînt de menționat opincile cu muchiile petrecute, care au gurguiul format din simpla suprapunere a muchiilor. În restul structurii lor ele nu diferă de opincile rumînești sau cele cordunești. După cît se pare, acest tip de opincă reprezintă o contaminare între o opincă de tip dac și o veche opincă nordică (Gniezno), care la rîndul ei se sprijină pe un tip de opincă germanică. Această contaminare indică vechi raporturi etnografice romîno-slave.

În sfîrșit, în Moldova de Nord se poartă și opinci de tip păstoresc care au gurguiul într-o parte. Ele au pătruns din zonele limitrofe ardelenești. Au o răspîndire neînsemnată.

Între elementele care completează fericit costumul bărbătesc, sînt de amintit traistele de vînătoare, coarnele de praf de pușcă și toporașele, care sînt pe cale de a fi cu totul părăsite.

Între piesele de port care au deosebit rol decorativ trebuiesc amintite de asemenea brîiele și chimirele.

Brîiele au o ornamentație din năvăditură, de obicei simplă. În ultimul timp au apărut brîiele brodate, din catifea, viu colorate.

Chimirele sînt de două feluri: chimire cu ornamente imprimate cu ajutorul unor anumite prese sau instrumente de mînă și chimire cu ornamente brodate. Chimirele sînt semnalate de călătorii străini, care indică cum ele joacă și un rol practic foarte important, în diferitele lui compartimente punîndu-se bani, tutun, chei, iască și amnar etc. În ultimii treizeci de ani au căpătat o mare dezvoltare chimirele brodate. Broderiile se fac pe o fîșie de pînză, care apoi se aplică pe un cadru de mucava. Cusăturile sînt executate de către femeile din casă, rolul chimirarului fiind cu totul șters în selecționarea motivelor ornamentale, de unde și varietatea nesfîrșită a motivelor. Deși chimirele brodate au forme ornamentale destul de realizate, cele cu ornamente presate și uneori cusute cu fîșii de piele ca cele din Ardeal, dezvoltate sub influența acestora, au efecte artistice mult mai puternice.

1. *Costum femeiesc din com. Fundul Moldovei.*

2. Cămaşă romînească cu motive ornamentale geometrice.

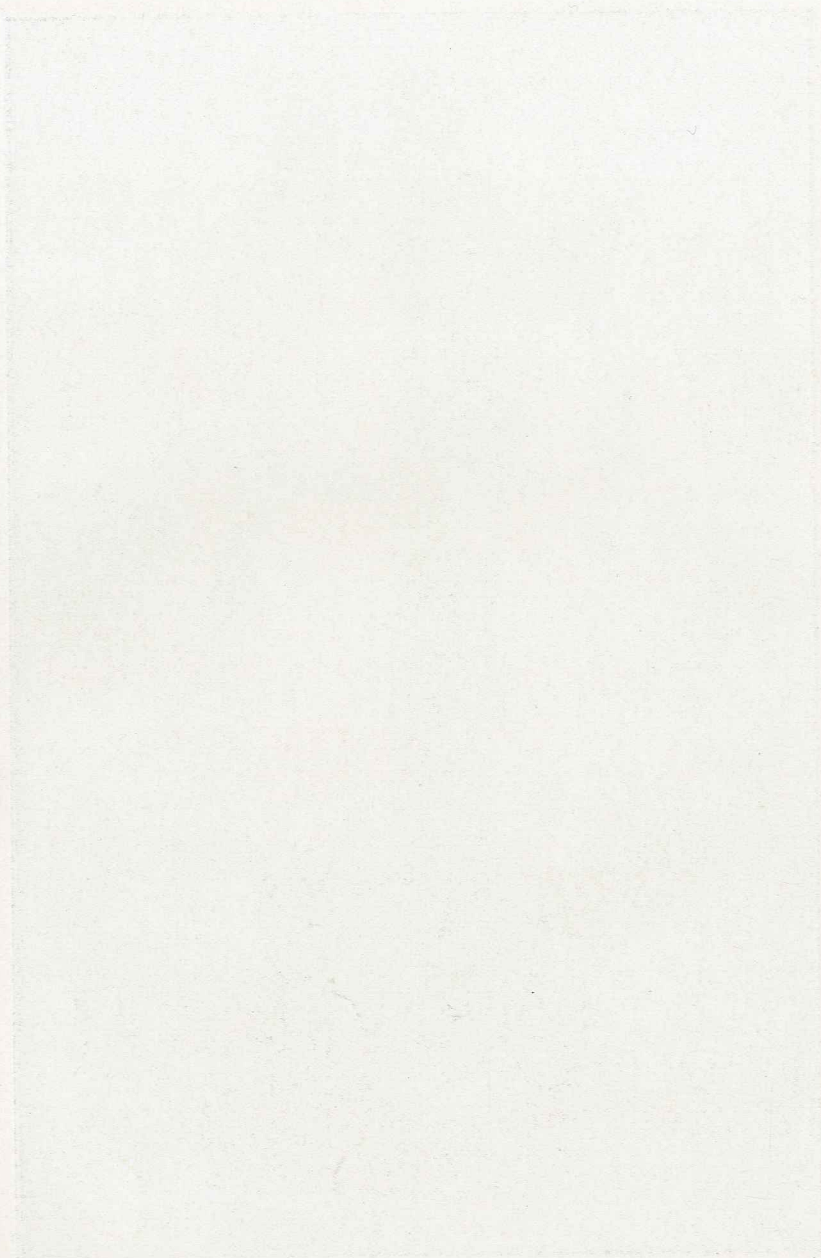
3. Broboadă din comerţ folosită în mod obişnuit de huţule.

4. Ghiordane.

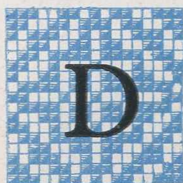

5. *Costum femeiesc huțul.*

PORTUL POPULAR LA HUŢULI

Din secolul al XVII-lea, epoca aşezării huţulilor în Moldova de Nord, au existat puternice raporturi etnografice romîno-huţule. Aceasta a avut ca urmare o influenţă asupra artei populare huţule, mai ales asupra costumului. Din costumul vechi huţul, astăzi nu se cunoaşte nici un element care să ne dea o imagine cît de cît de felul cum se îmbrăcau femeile la venirea lor. În ceea ce priveşte portul bărbătesc, se mai pot descoperi prin lăzile unor bătrîni haine de postav roşu, care însă nu difereau prin croiul lor de cele similare purtate de către romîni. Erich Kolbenheyer a arătat că structura portului popular romînesc, huţul şi rutean, este aceeaşi. El nu observase că aceasta se datora unor raporturi mai vechi între arta populară romînească şi ruteană sudică, iar apoi între arta populară romînească şi huţulă pe de o parte, ca şi între cea ruteană şi huţulă pe de alta. În raporturile etnografice romîno-rutene şi romîno-huţule, rutenii şi huţulii s-au arătat receptivi. Totuşi, dacă facem abstracţie de structura elementelor de port, constatăm unele aspecte specifice pentru ruteni şi huţuli.

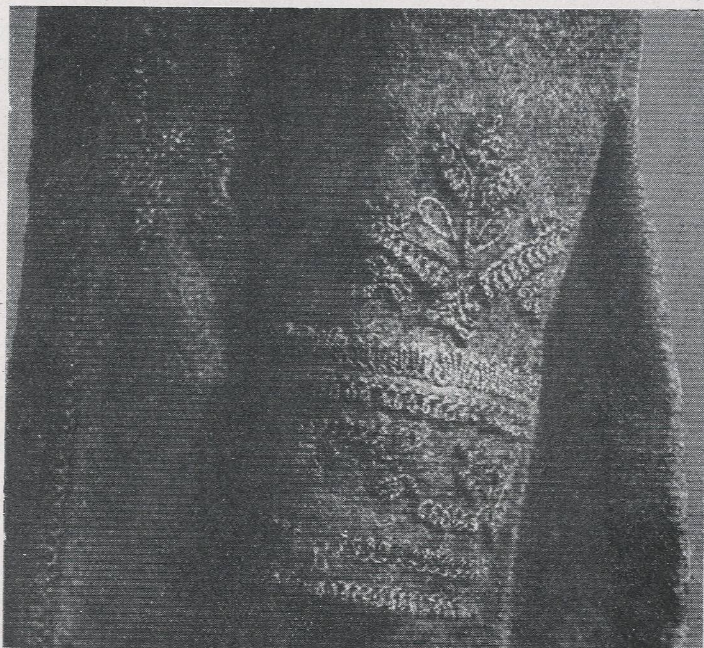
Elementele principale ale portului femeiesc huţul sînt aceleaşi ca şi pentru cel romînesc: cămaşa (soročka), bondiţa (kiptar), priştoare (openka), betele (pojas), sumanul (sardak), opincile (postolé). Părţile componente ale cămăşii femeieşti huţule fiind ca şi la cea romînească, avem un indiciu că sîntem în faţa unui element de port de o aceeaşi origine. Încreţiturile de la gît se obţin şi la această cămaşă prin încreţirea foilor din care sînt făcuţi stanii şi mînecile. O parte din terminologia cămăşii însăşi este de origine romînească: alteţea, de la altiţă (clinul de la subsuoară), spatuiala (pînza care căptuşeşte pe dinăuntru cămaşa, pentru a-i spori rezistenţa). Spatuiala, cu acelaşi înţeles, are corespondent în graiul romînesc de pe valea Moldovei, în timp ce alteţea are o altă semnificaţie şi anume par-

9. Huţulă din Moldova Suliţa-Cîmpulung.

tea cusută de pe umăr. Trebuie menționat însă că în alte părți ale țării, zona Sibiului, sau în unele puncte din zona Romanați, termenul de altiță se întrebuințează și pentru clinul de la subsuoară.

Cămășile femeiești huțule sînt decorate cu motive geometrice sau florale. Cele cusute cu motive geometrice au de obicei drept culoare dominantă portocaliul sau roșul carmin. Ornamentul în sine la cămașa huțulă constă din romburi sau patrate. Cămășile de acest tip, care au ajuns la cea

10. Detaliu de cusătură pe mînecă la un suman huțul.

mai mare înflorire între 1870—1880, au început să fie părăsite pe la începutul secolului al XX-lea. O particularitate a acestor cămăși constă în faptul că cele trei cîmpuri ornamentale ale mînecii (altița, încrețala și rîndurile de pe mînecă) formează un bloc unitar.

Cămășile huțule cu ornamente florale apar încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și ele se mențin și astăzi. În prezent se lucrează cămăși femeiești cu ornamente geometrice, denumite, ca și la romîni, «naționale». O piesă importantă de port femeiesc huțul este și priștoarea. Spre

deosebire de cea romînească, ea are vrîstele (batké, de la romîn. « bată ») mai dese. În ornamentica priștoarelor, mai înainte domina de asemenea culoarea portocalie sau roșu carmin.

Bata (prișniuka) de la poala priștoarei este lucrată cu fir, căpătînd adesea o realizare artistică excepțională.

Pieptarul femeiesc huțul, denumit « kiptar », care s-a purtat pînă prin anul 1930, avea clini. Între timp el a fost aproape cu desăvîrșire înlocuit de cel romînesc. Vechiul pieptar era brodat cu motive geometrice și florale, îndeobște de culoare portocalie. În ceea ce privește prezența termenului de kiptar la huțuli și lipsa lui la romîni, putem face o ipoteză: ținînd seama că se întîlnește și la ruteni, n-ar fi exclus ca el de fapt să fi fost împrumutat mai întîi rutenilor, iar huțulii să-l fi luat de la aceștia, și nu de la romîni, care între timp îl înlocuiseră cu cel de « bondiță ».

Sumanul la huțuli este asemănător cu cel romînesc, doar că este ceva mai scurt. El este împodobit cu ornamente vegetale, realizate cu « șnur » de casă (sarad). Între motive apare frecvent frunza de stejar.

Podoabele sînt foarte căutate de femeile huțule. Înainte de 1900 se aduceau mărgele de Karlsbad, iar meșterii locali produceau podoabe metalice, mai ales de forma unor cruci, care se atîrnau ca o salbă. Pentru îmbrobodire se folosesc cîrpe din comerț, cu ornamente florale, mai ales în roșu. Ștergarul de cap n-a fost niciodată împrumutat de la romînce.

Nici portul bărbătesc huțul nu se deosebește astăzi de cel romînesc. Înainte vreme, piesele de port, prin culoarea roșie, dădeau o notă aparte costumului bărbătesc huțul. Astăzi, cămașa (soročka), bondița (kiptar), chimirul (pojas), cioarecii (hacĭ), ițarii (ițarí), opincile (postolé) etc., sînt ca și la romîni. Nici căciula cu două urechi nu se mai poartă și tot așa și pălăriile cu borurile întoarse, care la romîni se mai găsesc în satele din jurul Rădăuțiului. Opincile mai răspîndite sînt, ca și la romîni, cele « rumînești », lipsite de îngurzire în treimea anterioară internă. Opincile cu îngurzire la gurgui redusă la suprapunerea muchiilor sînt foarte rar întrebuințate.

Pînă în preajma primului război mondial, huțulii purtau în mînă, mai ales la nunți, un toporaș de alamă sau plumb, bogat ornamentat, iar pe umeri o geantă cu garnitură metalică, frumos ornamentată.

Modificările în costumul huțul au făcut ca el să se apropie atît de cel romînesc, încît astăzi huțulii se mai deosebesc de romîni doar prin scurtimea sumanului lor. Portul popular huțul nu mai prezintă, deci, nici un caracter propriu de distincție etnică, spre deosebire de limba huțulă, care, deși influențată de cea romînească, își păstrează încă în satele mai nordice individualitatea sa proprie morfologică și sintactică.

Portul popular din Moldova de Nord, pe cît este de frumos, apare și unitar. Elementele lui de bază sînt însă comune pentru portul romînesc în general. După structura sa, el face corp comun cu cel moldovenesc și muntenesc nordic, cu toate diferențierile care se observă la unele piese de port.

Raporturile populației bucovinene cu cea transilvăneană au avut ca urmare unele influențe în costumul transilvănean, care au mers pînă la dominare totală; ținutul Dornelor a reprezentat astfel o unitate etnografică dinamică, din moment ce portul în satele transilvănene din masivul muntos și valea superioară a Mureșului este de tip bucovinean. Caracterul de ținut etnic bine conturat al Moldovei de Nord s-a păstrat și față de Maramureș. În elementele componente ale portului popular din Moldova de Nord nu se găsesc influențe de port maramureșean.

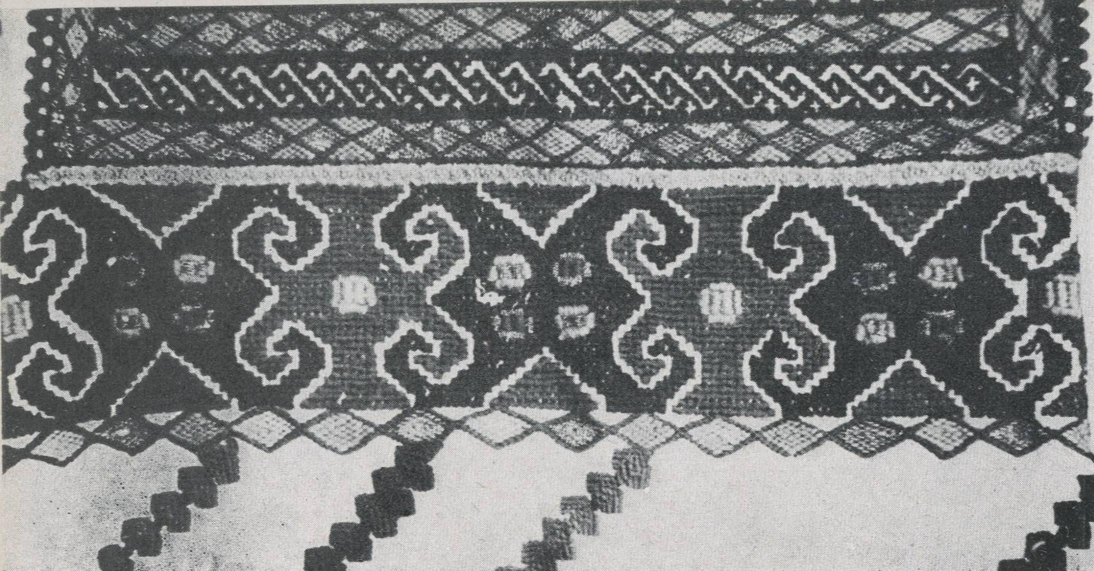
Apropierea care există între portul popular romînesc, rutean și huțul se datorește unor raporturi etnografice mai vechi între romîni și ruteni, iar relativ noi, dar cu înrîuriri puternice romînești, între romîni și huțuli.

Existența în Moldova de Nord a cămășii femeiești cu încrețitură la gît de tip dacic, cunoscută sub numele de cămașă cu țîtură, cu altiță, brezărău etc., sau a cămășii cu ciupag de aceeași origine, dar cu largă răspîndire și în alte regiuni, ca și a ițarilor lungi și încrețiți ca o armonică, tot de origine dacică, se explică în chipul următor: cămașa cu încrețitură, ca și cea cu ciupag, sînt veșminte călduroase; de asemenea și ițarii lungi și încrețiți, purtați de o populație păstorească, care avea nevoie de un gen de pantaloni ușori și totodată călduroși. Menținerea acestor piese de port se datorește în parte și înrîuririi factorului tradițional.

Prin cunoașterea portului popular din Moldova de Nord pătrundem nu numai unele forme artistice specifice care-i dau frumusețea, ci descifrăm și unele aspecte istorice și de etnogeneză a poporului nostru.

11. Zăbrenic, tip specific de broboadă

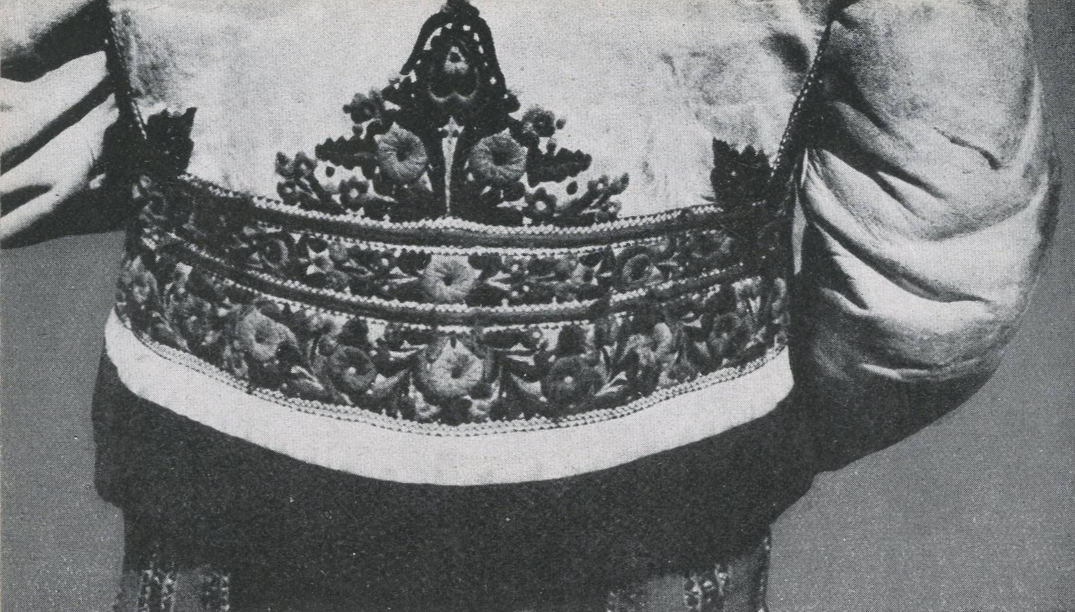
12. Cusătură la o cămaşă din Fundul Moldovei (detaliu).

13. Costum femeiesc (detaliu).

14. Cusătură la o cămaşă din Fundul Moldovei (detaliu).

15. Costum femeiesc nou, din satul Floreni-Candreni (detaliu).

16. Detalii de broderie la un cojoc femeiesc.

17. Bondiță femeiască.

18. Fată din Regiunea Suceava

19. Femeie din Cîmpulung (1954).

20. Bătrînă din Regiunea Suceava.

21. Pe timp ploios, bondițele sînt întoarse pe dos.

22. Tipul de opincă romînească cel mai frecvent în Moldova de Nord.

23-24. La tîrgul din Rădăuți (1955).

25. *Cămaşă femeiască.*

26. Țărancă din satul Floreni cosînd.

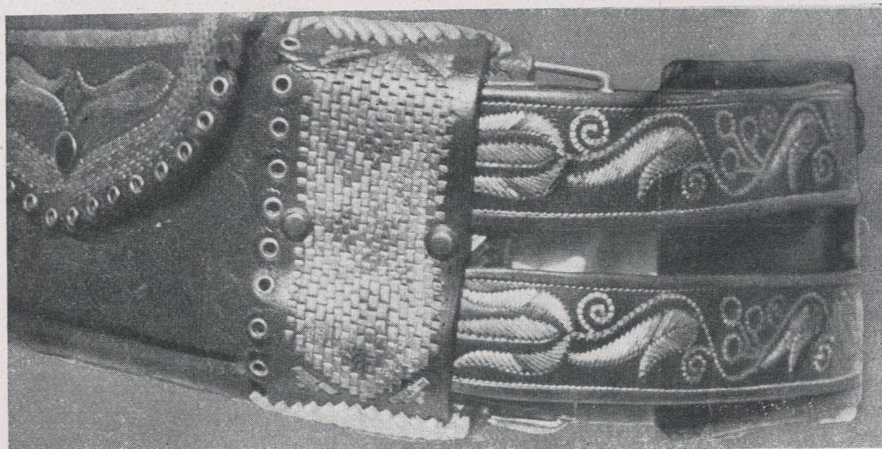
27. Grup de femei din Horodnicul de Jos-Rădăuți.

28. Grup de femei la tîrgul din Rădăuţi.

29. Pieptar femeiesc din Regiunea Suceava.

30. Chimir bogat înflorat.

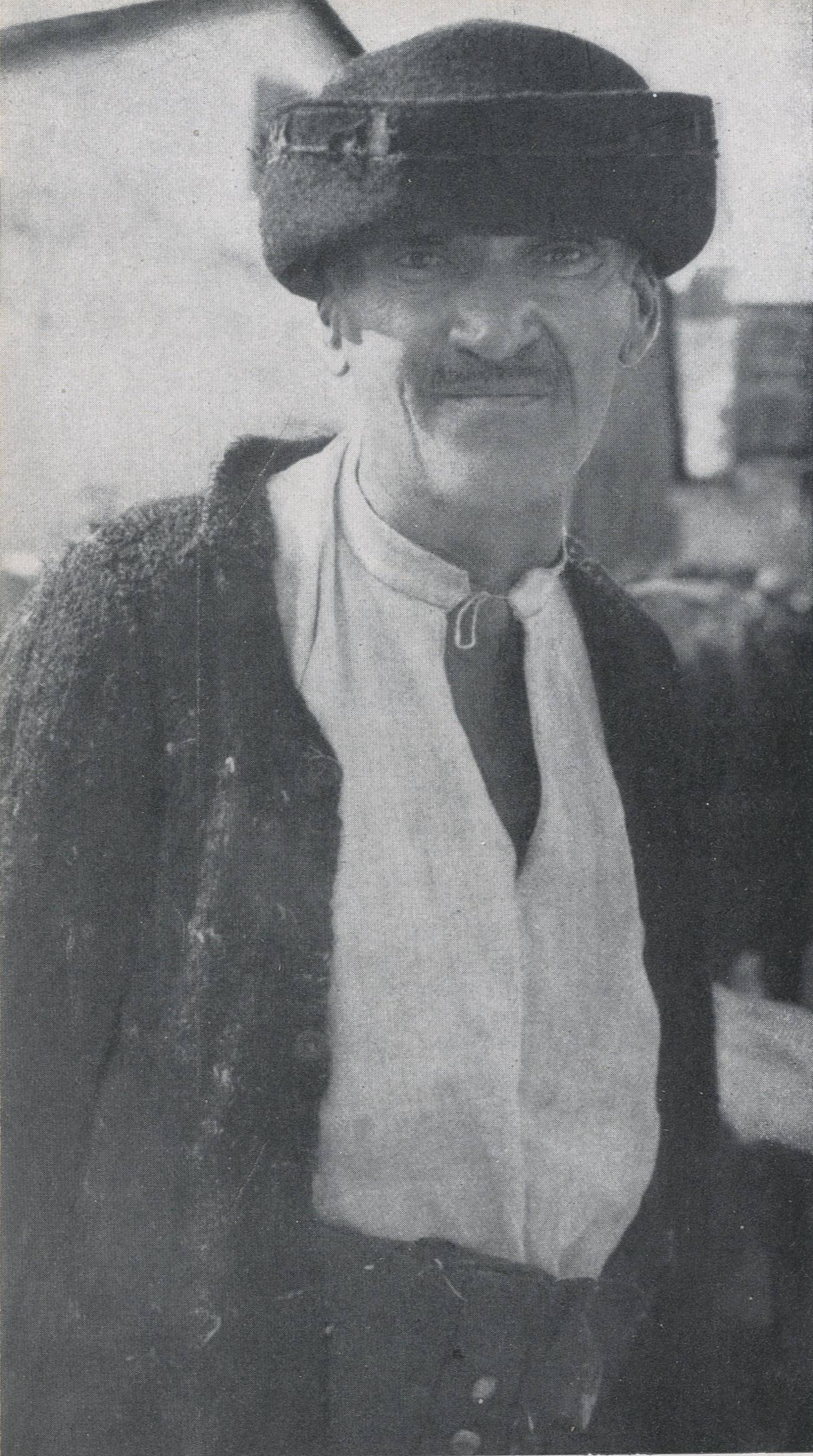
31. Corn de praf de puşcă şi traistă de vînătoare.

32. Crețurile ițarilor în comuna Bosanci sînt obținute prin apretare.

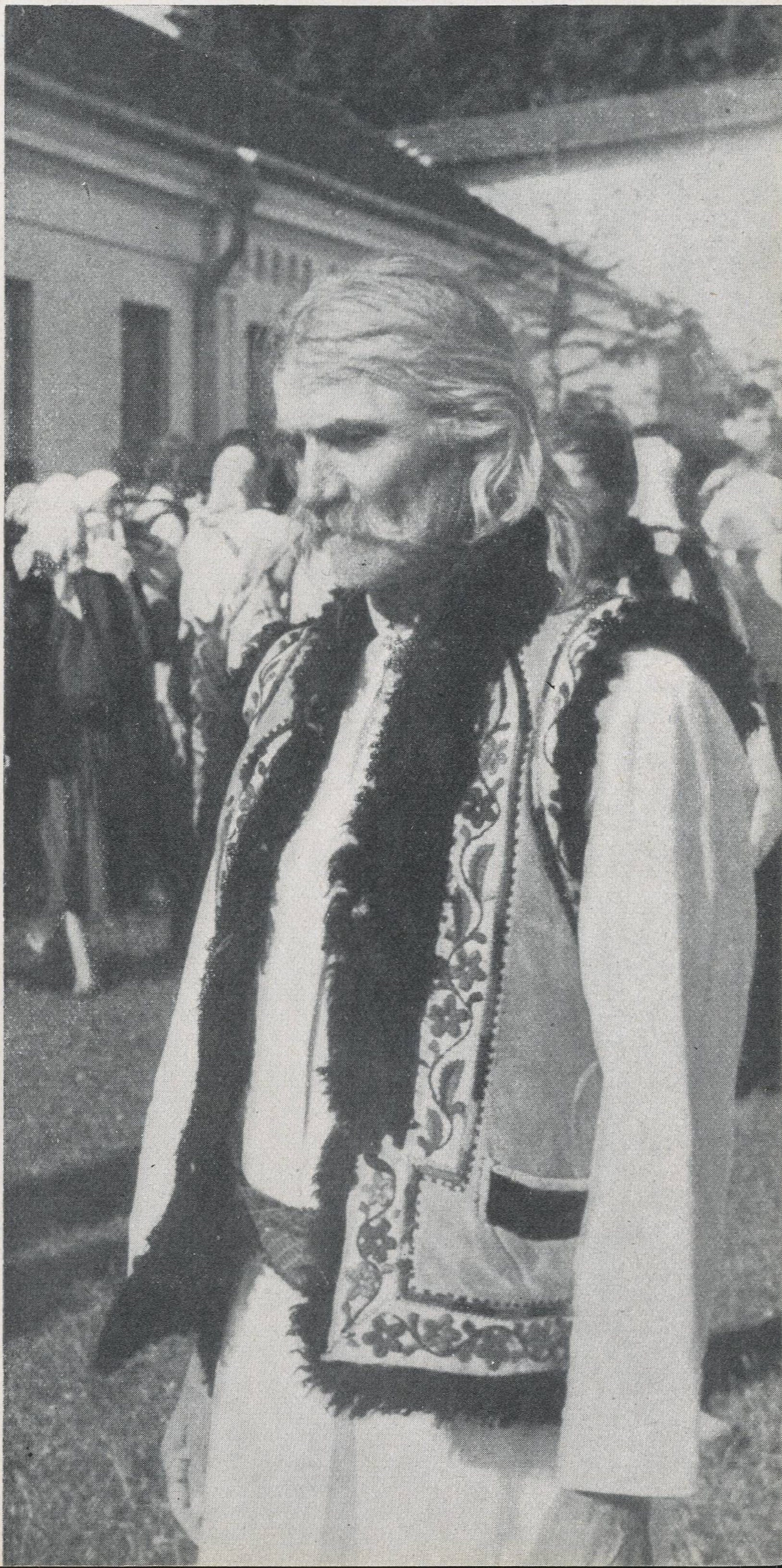

33. Costum bărbătesc cu mînta.

34. Bătrîn purtînd pă-lărie zisă rumînească.

35. Tip de bătrîn din Moldova de Nord.

36. Copil din Fundul Moldovei.

37. Costum de copil.

38. Băiat din Neagra Șarului.

39. Horă în Regiunea Suceava.

40. Mirii cer iertăciunea. La o nuntă din Neagra Şarului (1954).

41. Cusătură pe o mînecă de cămaşă huţulă (detaliu).

42. Detaliu de ornamente la cojoc şi cămaşă.

43. Costumul de huțulă privit din spate.

44. Huțulă din Moldova. Sulița-Cîmpulung.

45. Opinci huțule, identice cu cele romînești.

46. Ţărance în port huţul.

47. *Huţulă bătrînă.*

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Ilustrații în text

Planşe în culori

T. 1.607

Responsabil de carte: Angela Vrancea
Tehnoredactor: Ida Marcus
Corector: I. Arsenie

Dat la cules 28.03.56. Bun de tipar 10.08.56. Tiraj 4.100 ex. Hîrtie kunstdruk de 120 gr. m. p. Ft. 700×1000/16. Coli ed. 3,88. Coli de tipar 4. Ediţia I. Comanda 1991. Planşe policromii 4. A. nr. 6.752. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 74/76.

Tiparul executat sub com. nr. 623 la Întreprinderea poligrafică nr. 4, Calea Şerban Vodă 133, Bucureşti — R.P.R.

1.607

F. FLORESCU

PORTUL POPULAR
DIN
MOLDOVA DE NORD

E.S.P.L.A.

Secţia 500
Preţul Lei 12,00

Borderoul nr. ....

Data ....

Rămîne la unitate

1.607

F. FLORESCU

PORTUL POPULAR
DIN
MOLDOVA DE NORD

E.S.P.L.A.

Secţia 500
Preţul Lei 12,00

Se trimite
la Centrul Regional

LEI 12